

У среду, 28. децембра 2005. године у свечаној сали СО Младеновац, под организацијом Клуба Верске наставе Гимназије Младеновац и Храма Успења Пресвете Богородице у Младеновцу, са почетком у 19 часова, професор доктор отац Радован Биговић, предавач на Богословском факултету у Београду, одржао је трибину на тему “зло и насиље у свету”. Домаћин вечери био је протојереј отац Драгољуб Ракић, старешина Храма Успења Пресвете Богородице у Младеновцу. Овде доносимо садржај трибине, колико год је то било могуће.

О. Драгољуб Ракић. Добро вече и помаже Бог. Вечерас нам је у гостима професор доктор Радован Биговић, професор Богословског факултета у Београду, и имаћемо прилику да чујемо излагање на тему “зло и насиље у свету”, а данас морамо да признамо да живимо у таквом свету у коме је много зла и када то зло често производи и насиље. Али, о томе ће наш предавач више рећи у току вечери. После излагања свако може да постави питање које жели, и шта има да пита. Сада дајем реч професору.

О. Радован Биговић. Часни оци, уважени господине директоре, даме и господо, драга браћо и сестре. Мени је заиста велика радост и незаслужена част да будем вечерас овде, са вама. Пошто се овај сусрет догађа на заласку једне и почетку нове године, и уочи великог хришћанског празника Божића, користим ову прилику да свима честитам Божићне празнике и нову годину, са жељом да Бог да свима, затим вашим рођацима, пријатељима, пословним партнерима, сва добра и овога и онога света. Када смо се договарали за тему за овај вечерашњи сусрет, ето предложена је оваква тема, “зло и насиље у свету”. То је вечна тема, вечни проблем. Широка и преширока. И немамо ни претерано много времена да би се одговорило у суштини на ту тему. Тако да ја нисам ни замислио да сада држим неко академско предавање о овом проблему, већ да укажем на неколико ствари које, у главном, ви сви знате, и да, просто, мало разговарамо о томе. Остаје једна чињеница да, упркос свим достигнућима модерне цивилизације, упркос чињеници да човек не само што је овладао овом планетом, већ овлада и другим планетама, што је унапредовала наука, техника, што су унапредовала сва људска сазнања, и о човеку и о природи, поред свега тога остаје једна болна чињеница да човекова наклоност према насиљу и према злу није ни мало смањена. Било је веровања, веровало се да ће човек успети, пре свега захваљујући науци, техници, да достигне један свет изобиља, благостања, реда, свет без насиља. Многи су сањали, многи и дан данас сањају такав свет, како је то било и у прошлости, тако је и у садашњости. На жалост, насиље не само да се не смањује, него се стиче утисак да се оно и повећава. И то управо највећа и најбоља људска достигнућа често од стране самог човека се окрећу против њега самог. Долази, дакле, до злоупотребе, и захваљујући управо томе, данас је суштинско питање – како човек, и како људи да сачувају свет од самоуништења? Јер, многи с правом указују на ту болну чињеницу да планета се налази у смртној опасности, и сам живот на њој. Постоје бројне теорије о пореклу зла. Научне, религиозне, хришћанске и нехришћанске, али сви се слажу у једном – да је зло нешто што је стално присутно у људској историји. Ја ћу покушати да одговорим на питање: како виде Хришћани уопште људски живот. Прво и основно је да све што постоји, дакле читав космос, па и човек у том космосу, према једном хришћанском схватању, јесте да је створено од Бога. Дакле, да нам је људски живот

дат и да људски живот није производ самога човека или природе, све једно, већ је дар Божији. Са друге стране постоји једна друга, фундаментална чињеница – да све што је створено, самим тим је и пролазно, самим тим је и смртно. И за Хришћане (и не само за Хришћане) највеће зло, или извор сваког зла, сваке несреће, јесте управо смрт, као највећи непријатељ човека. И докле год постоји смрт као феномен, дотле ће постојати, у мањој или већој мери, зло и насиље у свету. Само победа над смрћу значиће коначну победу над злом и коначну победу над насиљем. Многи научници, психолози, антрополози, психијатри, теолози свештеници итд. Сматрају да, у ствари, тај други човеков страх јесте страх од смрти. Најдубља људска тежња јесте тежња да победи човек смрт. Наука, култура, уметност, свеукупно људско стваралаштво јесте својеврсна тежња људског бића да човек управо победи тог свог највећег непријатеља. И ма колико људи данас говорили да је смрт природна, негде у прадубинама свог бића они бунтују против тога, они се не мире са тим. И савремени човек, упркос свему, смрт доживљава као највећу трагедију. Откуд, опет, насиље? Управо из страха, самољубља, саможивости, гордости, похлепе, а све се то рађа из тог страха од смрти и, истовремено, из жеље да се победи, значи, смрт. Зло се налази, дакле, не само споља, него се налази и у самима нама. Ми на овај свет долазимо са две могућности. Дакле, једна је могућност да се човек може бескрајно усавршавати према добру, и да човек, уз свој труд и уз Божију помоћ, може да постане безмало анђео, али исто тако, човек, захваљујући својој слободи, може да постане гори од звери, од животиње, чак гори од ђавола. То је тај распон људског бића, да тако кажемо – од Раја до пакла. Шта ће у нама да преовлада, наравно, зависи од наше слободе. Људи често, суочени са несрећама, са трагедијама, питају зашто Бог не спречи то. Ако је Свемогућ, зашто допушта да умиру невини деца, зашто невини страдају? Све су то питања која свакодневно слушамо. Па, из једног простог разлога – Бог је дао човеку слободу. Човек је слободно биће и, управо захваљујући тој слободи, човек има могућност или да се усавршава у добру, и то бесконачно, или, на жалост, опет захваљујући том свом избору, својој слободи, да се усавршава у злу, ако могу тако да кажем. Изгледа да се најчешће у историји дешавају просто неки циклуси смењивања и добра и зла. И, један светитељ је говорио: “Ми не идемо из победе у победу, већ идемо, у суштини, из пораза у пораз”. Односно, стално падамо и стално негде покушавамо да се дижемо. Дакле, људска природа је таква, у самој нашој природи постоји један запис, једна тамна страна те људске природе, која ту природу нашу тера на насиље. Ми нисмо ни свесни шта се у нама све крије и на шта је све човек спреман. Имао сам прилика, а верујем и ви, да чујем од многих људи, рецимо непосредно пред рат: да им је неко рекао да ће то да раде што раде, да ће се таква зверства догађати, према пријатељима, комшијама, они не би могли да верују. Имате пуно сведочанстава да, на изглед потпуно нормални, људи у једном тренутку просто нешто “пукне”, што кажу преврнесе свијест или савест, и човек, каже, постане гори од звери и од свега. И ако је ико сазнао ту димензију људске природе, онда је то, управо, Хришћанство. Оно се појавило у историји са једним захтевом, односно захтевом да се покајемо. Односно, шта то значи кад се преведе на обичан језик? Покајати се, значи, прво, признати да је наша природа склона злу, да је наша природа смртна, пролазна, и да у нама потенцијално постоји тежња ка насиљу и ка агресиви. Друго, покајати се значи признати властити грех, кривицу и одговорност и показати спремност да се

човек мења, да поправља и преправља своју сопствену природу. И то је, у суштини, задатак хришћанског живота. Дакле, сви закони, и најсавршенији, било обичајни, било морални, било правни, што искуство и историја показују, не могу да зауставе стихију зле воље, не могу да зауставе насиље у свету, односно, што је најгоре, не могу да укину смрт као узрок сваког насиља и не могу да укину смрт као највећег човековог непријатеља. Ми знамо да, ако данас ико има, рецимо, савршене норме, савршене законе – управо има Европа или евроамеричка цивилизација, да је она на плану институција далеко одмакла од свих осталих цивилизација, али исто тако су оцене, да је та цивилизација можда више склона насиљу него многе друге цивилизације. Упркос свему. Има неких размишљања и теоретичара који кажу: што више закона, то више насиља; или: што више закона на једној страни, што већа моћ на једној страни, то већи страх на другој страни. И онда се они, некако, они међусобно бране и условљавају. Просто, закони сами као да сами по себи изазивају, подстичу, буде на одређена насиља. Јер, постоји нешто у човеку, управо – људска слобода, која се опире сваком закону. Постоји у човеку бунт против закона. Дакле, законима, ма како били савршени, или било којим обликом силе, принуде, не можете зауставити стихију зле воље. И то су, кажем, Хришћани знали још пре 2000 година. Отуда је остало као најпоузданији пут да се заустави насиље – борба, управо, са самом сопственом природом. Дакле, да човек сам, уместо да поправља и преправља друге, да се труди да мења и поправља себе. Да стално сузбија, потискује и отклања управо тај тамни стуб своје сопствене природе. Те рушилачке, деструктивне, које се налазе у њему самом. И једино онај који је победио зло у себи, тај је победио зло у свету на неки начин. И највећи идеал хришћанског живота јесте да оплеменимо, култивишемо своју сопствену природу. Да у другом човеку не гледамо противника, непријатеља, којег треба подчинити, уништити, већ да у другом човеку гледамо икону Божију, светињу, брата, наше друго „ја“, без кога нема ни нашег постојања. И да нашу природу, наш карактер, оплеменимо дотле да смо спремни да цело своје биће дамо другоме, без остатка. Да волимо другог човека без обзира какав је он, да ли је добар или лош, да га просто волимо као људско биће. У Јеванђељу се и каже: и није нека велика врлина волети оне који вас воле, него је врлина волети оне који вас не воле, то је тешко. Тешко је чинити добро онима који вама чине зло. Некако је природно да чините добро онима који вама чине добро, али је тешко управо ово друго. На основу чега и зашто су Хришћани прогласили за начело живота љубав чак и према непријатељу, и према противнику. Управо знајући да се једино љубављу може победити мржња; да се једино добротом може зауставити насиље. Ако враћате насиље за насиље, или покушавате насиљем да спречите насиље, онда га само увећавате. Зато су Хришћани увек против освете. Освета нам увек изгледа праведна. Али, освета, ма како изгледала праведна, она је увек нови злочин или ново насиље. И онда тако се стално, дакле, на жалост та стихија зла шири и поприма застрашујуће, дакле, размере. Хришћани исто тако, и то треба констатовати, не верују да је у овом свету могућ рај на земљи. Не верују да може да постоји овде, до краја света и историје, свет у коме неће бити, у мањој или већој мери, разних деформација итд. Као што је говорио један руски мислилац, ако је немогућ рај на земљи, онда требамо да чинимо све што је у нашој моћи да на земљи не буде пакао, да нам, колико је то могуће, живот заједнички буде могућ. И ови дани који нас чекају, велики

хришћански празник, Божић, Рођење Христово, управо говоре о томе да уколико хоћемо преображај, напредак, онда морамо почети од себе. Поправљати и преправљати прво себе, па онда поправљати друге. У животу је обично супротно – поправљамо друге, мењамо друге, желели бисмо све друго да променимо и све друге да променимо, само не себе. Као по неписаном правилу. За све што нам се догађа нијакко не окривљујемо себе, него увек окривљујемо другог и друге. И као појединци, а и као народ. Ко нам све није крив за овакво наше стање, за овакву нашу судбину која нас је снашла. Веома мали број је спреман да се суочи са собом, да се суочи са својим сопственим неделима, промашајима. И ако нисмо криви за оно што смо чинили, постоји кривица за оно што нисмо чинили а били смо дужни да учинимо, и само тај ко има неко самосагледавање себе, самопознање себе, разумевање своје сопствене природе... Ако не покушамо да променимо, поправимо себе тешко да и као појединци и као народ можемо кренути напред. И стално се говори... Занте, било какви програми, макар били најсавршенији, резолуције, декларације, апели, морализам итд., не помажу. Дакле, помаже само да се свако ухвати, што се каже, у коштац са собом, да сузбија колико је могуће, уз Божију помоћ, отклања ту стихију зле воље у нама. И за мене је увек велико питање зашто је, рецимо, Европа, која јесте некад била хришћанска у прошлости, откуд толико насиља. Европски континент и Европљани су, уопште, насилници. Изгледа да једина цивилизација која је некако највише отишла у том самосавлађивању зла је Индија, Будизам – то је читава култура. Зато је она могла, рецимо, да створи једног Гандија. Из простог разлога што тамо један стил живота јесте стална борба са собом, са самосавлађивањем, самоконтролом. Кажем, то је велико питање. Ми смо често и Бога почињали да претварамо у целата. Те најдубље представе европског човека о Богу су, као: Бог је целат. Младим људима се прети Богом. Као да Бог нема другог посла, него само чека да кажњава, да буде, онако, суров. А заборавили смо да јеванђелски Бог, библијски Бог – Бог љубави, који се поистовећује са човеком, који даје Тело своје за човека, и за тог хришћанског Бога нема отписаних људи. Ако се сећате, рецимо, сви ти ликови Новог Завета, па, све су то, да кажем људи од крви и од меса, са много мана, недостатака, али Бог их прихвата не зато што су морални, праведни, већ зато што они у једном тренутку вапију за Богом, и желе да имају однос и везу са Богом. И, отуда, у суштини, сви људски путеви се своде на два. Један је пут када човек живи свој живот у заједници са Богом и са другим људима, и други пут је када човек живи свој живот мимо Бога и против Бога, односно, када сам себе претвори некако у религију, када сам себе претвори у божанство, када све што постоји, све људе око себе, природу, покушава, колико је год то могуће, да искористи зарад својих сопствених интереса. И ми данас слушамо, само интерес треба да постоји међу људима, не треба да постоји ништа. Више врло мало можемо чути на јавним местима да неко говори о љубави, о солидарности, о давању себе другоме. Владика Николај је говорио да је давање најбоље примање. Замислите кад то данас неке кажете! Он кажу: „Па, ви сте луди!“ Потпуно друга логика: да је све што треба – треба отимати, узимати, и треба друге користити до оне мере до које служе нама, нашем сопственом задовољству, нашим сопственим интересима; онда када више немате интерес, кад вам не пружају задовољство, па ви их шутнете, треба их се одрећи. И онда то, наравно, изазива несагледиве трагичне последице, јер, онда, зашто не би био интерес некад и да

убијате људе, да уништавате људе зарад својих интереса. А ми сад имамо прилику свакодневно да слушамо да се одигравају застрашујућа насиља у свету, управо са изговором да су то интереси. И онда, ако је то наш интерес, онда је човеку, на жалост, све дозвољено. И то насиље никада не може да остане пре или касније некажњено. Патријарх Павле често уме да каже: „Тежак је хришћански живот, али је много тежи нехришћански живот“, због својих трагичних последица. Много је лакше, рецимо, не опијати се, него сносити последице које уследе после прекомерног конзумирања алкохола. Или, много је лакше не користити, не конзумирати наркотику, него сносити све последице узимања тог „задовољства“ које нам се пружа. Јер, знамо какве су то трагедије. И много штошта друго. Тако да, кажем, са једне стране је важно да разумемо своју природу, да прихватимо људе са манама и недостацима јер их свако од нас има. Не треба да их идеализујемо, јер чести због те идеализације долазе велике трауме, поготово код младих људи, јер млади, рецимо, у том другом виде бога, виде све, а после, кад се освесте, онда виде неке недостатке и мане, па не могу више да га поднесу. И увек траже тог неког идеализованог човека, који, у ствари, не постоји на земљи. јер, кажем, сви ми имамо једну исту људску природу. Суштина свега тога је да прихватимо тог другог и са његовим манама и са његовим врлинама, и да се трудимо, колико је могуће, да се усавршавамо у добру, а не да се, на жалост, усавршавамо у злу. Има једна мисао, каже: „Човек треба да доведе своју природу у стање да не може да чини зло“. Наравно, има и друга могућност – да некада доведемо своју природу у такво стање да та природа не може, а да не чини зло и да не чини насиље. Шта ће да преовлада зависи од много фактора, али првенствено код сваког човека зависи од образовања, од културе, од јавног морала, на шта друштво подстиче итд. На жалост, сведоци смо да тај свеукупни јавни живот много више подстиче на насиље, него на једну борбу да се насиље потреби у нама самима. Шта гледамо на телевизији? Довољно је слушати речи најодговорнијих људи некада и оних који имају највећи утицај – да се промовише све оно што скрнави људско достојанство, што усмерава и подстиче људску природу према злу. Нека би нам Бог свима дао снаге да заиста побеђујемо у себи, колико год је то могуће, зло, а да у нама тријумфује добро, да нам Бог да љубави према Богу и према другом човеку. То посебно треба нагласити да је то једна јединствена љубав. Дакле, тешко је волети Бога ако не волимо другог човека. Али, исто тако, нема праве љубави према човеку уколико нисмо исто тако у заједници, у односу, у истинској љубави са Богом. Јер је то једна јединствена љубав. Она је, у ствари, нешто што се само по себи подразумева. И највише су волели, и воле људе управо они, који воле Бога, који цео свој живот некако саображавају вољи Божијој. Онда ти људи и мењају историју, и мењају народе. За те промене нека би нам Бог дао снаге. А вама хвала на пажњи.

О. Драгољуб Ракић. Ако нешто неко жели да сазна, да пита, нека постави питање.

Питање. Људи често говоре да у проповедима треба показивати живи пример, па многи чак иду у ту крајност да траже примере код одређених монаха, код људи који су већ достигли неко духовно савршенство. Шта би у световном животу нас Хришћана био пример или образац како би требало да се живи, и како бисмо ми били другима за пример.

О. Радван Биговић. Хвала вам на том питању. Наравно, увек је питање: шта је смисао живота? Или: шта је циљ живота? Како Хришћани, шта би они требали да

показују? Изгледа да је данас најдубља криза у нашем народу, па не само у нашем. Народ то јако лепо осећа и каже: све би било боље да има слоге, и да има неког заједништва. У суштини, ми смо имали и имамо два једнострана стила живота. Имали смо један колективизам који је био тоталитарна идеологија, пола века, звана „комунизам“, где је појединац био ништа, све је био тоталитарни поредак, о свему је одлучивала партија. Имате сада потпуно другу крајност, а то је да више не постоји ништа заједничко, никакав заједнички дух, него да се смисао живота гради на јединки. И онда видите, у ствари, да тај дух заједнице и заједништва се онда разара, на разне начине, свуда и на сваком месту, и да ни једна заједница не функционише: не функционише породица, не функционише ни Црква, а да не говоримо о другима. Дакле, ни једна заједница не функционише, зато што је потпуно завладао један дух који разара заједницу и заједништво. Чиме Хришћани могу да сведоче и да покажу пример своје вере? Прво, да буду заједница. А то значи, није љубав, није савршенство и није хришћански живот да ја сам себи будем све. То је немогуће. Него је управо да ли ја прихватам другог, да ли ја живим за другог, да ли сам спреман да сарађујем са другим, да ли сам спреман да делим све што имам, цело своје биће са другим. И, конкретно, то значи како ћемо бити пример: ако свака епархија буде заједница, ако људи буду видели да се ти људи воле, слажу, поштују, узајамно воде бригу једни о другима, сарађују, не оговарају, не клеветају, не чине зло једни другима. Ето, то је јеванђелски пример истинског савршенства. И тада је Црква. Црква је друштво, Црква је заједница. То ће бити онај идеал, који ће бити образац и модел сваког земаљског друштва. А ако будемо као, на жалост, сада, да не могу два свештеника заједно, не могу два монаха заједно, да не могу два Хришћанина, и кад оду у Цркву, онда, ево гледам ја у мојој парохији, кажу: „Шта ће овај ту? Шта ће ови што су до јуче били комуњаре? Ваљда ми имамо неко веће право?“ Невероватно, дакле! Нико ни са ким не говори, нико нема потребе за другим, онда свако дође моли се за себе, за неке своје проблеме. Ми критикујемо протестанте, а у животу смог попримили све најгоре особине управо тог типа. Радикални хипериндивидуализам.

Питање. Да ли ви мислите да су зло овога друштва секте? Које су легално регистроване конфесије на подручју Србије? Да ли се може дозволити да нечастиви из ове општине дозволе да се поред православног храма гради нека секта? Поред тога пролазе деца у основну школу и у гимназију.

О. Радован Биговић. Данас се пуно говори о сектама. То је једна посебна тема. Оно што бих хтео да кажем: у сваком човеку постоји нешто секташко. А шта је то у нама све секташко? Дакле, све оно што нас тера на изолацију, на самозатвореност, на нетрпељивост према другоме, на искључивост, на фанатизам. Оне верске заједнице које су се одвојиле од неке велике цркве су секте. И ми немамо на нашим просторима пуно одвајања од Православне Цркве, заправо има нешто мало у Црној Гори, али то је занемарљиво. Оно што ми имамо данас код нас, то је да се појављују неке нове верске заједнице, или религијске заједнице, на различитим основама. И код нас почињу да делују неке, пре свега протестантске, заједнице, које се шире. Међутим, ја мислим да то није толико опасност колико то нама изгледа. Мислим да се тиме више прети. Али је суштинско питање: зашто оне имају баш овде плодно тло? Зато што ми не радимо ништа. И ми се не можемо томе супротставити тако што ћемо то константно негирати. То је чувено „кафанско

србовање“. Мислимо да ћемо тиме што се бусамо у прса да спасемо своју веру. Ја мислим да те тзв. мале верске заједнице, које ми називамо сектама, оне, управо, имају шансу баш зато што су оне, међу својим члановима, јако повезане, брину бригу, социјалну солидарност и много штошта друго. Наравно, постоје друге врсте тих заједница, и то је питање где држава треба да дође одо изражаја. То су тзв. тоталитарне заједнице. То су оне људске заједнице које атакују на сам људски живот. И против тих и таквих организација, све једно какво схватање заступају, морају да се спроводе законске мере, морају се спречавати. Али, по мом мишљењу мишљењу, Хришћани немају разлога да се плаше ако су укорењени у својој вери, имају разлога да имају наду. А Бог је дао човеку слободу. И ако му је Бог дао ту слободу, онда ми не можемо да му је одузимамо. Дакле, Бог даје човеку слободу, даје му могућност да живи са Њим, али и да живи и мимо Њега, чак против Њега. Исту такву слободу морамо и ми да правимо према другима. И то је хришћанство. Дакле, Хришћани нису никада никоме нешто забрањивали силом. Ви сведочите нешто, а остављате другом да ли ће то да прихвати или неће. Е сада, ви знате, да свака држава мора да поштује тзв. основна права и слободе. Једна од тих фундаменталних права и слобода јесте право на слободу савести и вероисповести. То право подразумева да човек може да буде верујући или неверујући; друго, да сваки човек може да промени своју веру; и због те чињенице не може да буде дискриминисан ни по којој основи. Колико ја знам, то свака европска држава мора да угради у свој правни систем. Европа јесте нешто рестриктивнија, она даје предност тзв. традиционалним црквама. Америка то не разуме, ту традицију, него поштује начело једнаких права за све. Не можемо се ми на тај начин заштитити, нити то треба покушавати. Ми се можемо заштитити управо афирмацијом истинске вере у свој реални, свакодневни, комплетни живот. Децу је питање како родитељи и други васпитавају. Да ли га школа више васпитава, или улица, или ко све не? У вези броја секти. Сматра се да има више од 200. Код нас делује од прилике толике. Наравно, питање је око самог имена. Ти представници тих разних организација, они се буне, и кажу: „Па, ми нисмо секта! Зашто нас сви ословљавате оним именом којим ми не ословљавамо сами себе?“ Зато се данас, од стране научника, више употребљавају изрази „мале верске заједнице“, или „нове верске заједнице“ или „нови верски покрети“. Треба их, опет кажем, поделити на оне тоталитарне, и на остале које су, већином, хришћанске протестантске заједнице. У свету протестантских конфесија постоји око 2000. И онда је много тих заједница, данас се шир епо свету. Имају не много верника, али их имају, па и на нашим просторима. И наравно, постоје деструктивне, „сатанистичке“, како се зову. Е то је оно што заиста треба спречити! Није ту у питању да ли сте ви против верских заједница, него је то злоупотреба вере! Злоупотреба вере у негацију живота. Прво што то ради младима који су остеливи – то их одваја од породице. Труде се не само физички да их одвоје, него да им створе управо патолошку мржњу према породици. Па онда иде према школи и осталом окружењу. Зашто? Јер тек тада када га одвоје од те средине, онда могу да му раде шта хоће! И онда буде спреман на све. Такви се људи после жртвују, и врше се њима разне манипулације. Онда се, рецимо, прогласи да је самоубиство највећи смисао живота. И дешава се да млади који оду у такве заједнице више неће никакав контакт са родитељима, никакав однос. Јер оне то и хоће да вам покажу: да ви треба да се одвојите од родитеља, од

околине од света. „И ви ће те се спасти само ако будете са нама!“ То еј атак на живот. Да не кажем да су користили разне методе испирања мозга. Злоупотреба психологије, психијатрије, ма све могуће! Не бирају се средства да би се неко придобио за те секте. И то и јесте посао државних органа, да било ко ко атакује на људски живот, ко подстиче на насиље, макар то били и Православни Хришћани, то држава да спречава.

Питање. Да ли би се под зло могао подвести „Да Винчијев код“? Јер, чуо сам о њој страховито много опречних мишљења.

О. Радован Биговић. Није ни на коме православном да износи један суд о томе, на то би могли много боље да одговоре католички теолози, католички свештеници. Према томе, незгодно је судити о свему томе. Па није, ни је дна књига сама по себи није зло. Али, све зависи од нас самих. На нама је како ту књигу тумачимо. Дакле, по мом мишљењу, књига сама по себи не може да буде зло. Она наравно да може да подстиче на зло, да подстиче на насиље, али све зависи од нас самих.

Питање. Колико је деловање или неделовање Хришћанства, конкретно „Беседе на Гори“, на „пасиван отпор“ Махатме Гандија?

О. Радован Биговић. Што се тиче Гандија, ја се њиме нисам посебно бавио. Али знам, да су поједини хришћански мислиоци, када је Будизам крајем 19. и почетком 20. века дошао, доста благонаклоно гледали према Будизму. Свети Николај Велимировић је написао „индијска писма“. Пред крај живота је, видећи два светска рата, све страхоте које су се догодиле у Европи, констатовао „Речи о Свечовеку“. То је његов покушај синтезе Индије и Хришћанства. Пошто је Европа Христа протерала - крајем Средњег века, односно у Ренесанси заиста јесте била борба против Христа, када се Бог протеривао из умова и срца људи на све могуће начине – Николај завршава са мишљу да је Христос окренуо леђа Европи и да се усмерио према Азији, према Истоку. Међутим, то не значи да Хришћани могу и треба да прихватају Будизам као такав. Зашто? Јер њихов тај аскетизам на крају се завршава ништавилом, завршава се смрћу. И, онда, чему то? Али, ипак треба прихватити да у читавој тој култури има нека врста самоограничења. Код Гандија не треба искључити да није било подстицаја из Хришћанства, из неких других религија

Питање. Да ли се човек може одбранити од зла у свету ако буде најдубље повезан са трансценденцијом?

О. Радован Биговић. Није циљ Хришћанина да одбаци свет и да се одрекне света. Јер, човек, као људско биће, припада двама световима. У сваком људском бићу постоје два света. Један материјални, природни свет; у људској природи се налазе елементи космоса, и не постоји ништа у природи, у свету материјалном који нас окружује, а да се то не налази и у нашој природи, људској природи. И, у колико је човек људско биће, он је везан за природу, он без природе, без света не може да постоји, не може да живи. Он се храни светом. Али то је само један део приче. То је само природно биће. Ипак знамо да човек има и нешто друго, има и нешто Божанско у себи, Боголико у себи. И човек се никада не мири са тим и таквим светом. Он хоће, једноставно, да припада једном другом, другачијем свету. И није идеал Хришћана да побегне од света. Напротив, он хоће да се читав космос, сви људи спасу, сачувају, да ништа не пропадне. Ево, за шта је важан Божић, Рођење Христово? Ми то, на жалост, доживљавамо као једну апстрактну догму. Зашто је то преломни догађај, зашто се чак и време од тада броји? Управо зато што имате сада

Бога који улази у свет, који прима људску природу као такву, и уздиже је до самог Божанског престола. Прославља је, васкрсава је, обнавља је. И зато Хришћани никада не треба да буду против света. Напротив, треба да брину о том свету, да га негују, да га одржавају, али, исто тако, да цео свој живот управо усмеравају према Богу, да призивају љубав Божију на себе и на свет. То је Литургија, ентитет Цркве, где се све сабира и спаја, и небеско и земаљско, и материјално и духовно, и преци, и потомци, живи и умрли.

Питање. Не треба бежати од света. А шта је са монасима?

О. Радован Биговић. Тачно је да многи разумеју монаштво као бекство од света, или бекство од проблема. Ја не спорим да постоје и такви мотиви, али суштина монаштва се не разликује од суштине другог живота. Циљ хришћанског живота је исти за све. Не, они не беже од света, него они, у ствари, желе да очисте своју сопствену природу од зла, и управо тако највише мењају свет. Погледајте монаштво у свим православним народима. Свети Сава одлази у Хиландар. И Хиландар је природа, место, али је то један посебан амбијент. Није то негде где нема проблема. Тамо живе људи од крви и од меса. Монахе муче све муке, све бригае, сви проблеми као и нас. Али је то један посебан амбијент, где они заиста усавршавају своју сопствену природу, своје сопствено биће, оплемењују га, имају Бога у себи, Духа Светог, Духа Божијег. И управо те личности су оставиле најдубљи траг у нашој историји, најдубље промене. Највише су учинили за нашу нацију, културу, Цркву и државу. Дакле, само они људи који су победили зло у себи, који су себе обожили, охристовили, ти остављају најдубљи траг у историји. И монаштво је управо то. Свако има право да бира један начин живота, и монах изабере да цео свој живот посвети искључиво Богу. То не значи да он бежи од природе. Јер, то би било погрешно, то је онда Платонизам, и то је Манихејство итд. Него он, једноставно, бира начин живота, и каже: „Хоћу свој живот искључиво да посветим Богу, то ми је смисао живота!“ Не значи да је њему лакше него ономе ко је у граду. И то је крст. И наша Црква подједнако вреднује и једно и друго. И оне који служе другоме. ми знамо колико је тешко очувати једну породицу, колико је тешко бити у заједници, колико треба ту љубави, труда, жртве, разумевања. И то су два пута различита, али која имају исти циљ, а то је вечно постојање.

Питање. Да ли, у тежњи за усавршавањем, неком стремљењу ка Богу, као и у падању све дубље и дубље у зло, постоје неке границе?

О. Радован Биговић. На жалост, ја мислим, да не постоје. Искуство показује да не постоје. Ми никада нисмо савршени, увек имамо могућност да будемо бољи. Али, исто тако, када је у питању падање у зло, нико још не зна границе зла. Шта све човек може да уради, тешко је замислити. И то тај реални човек, не неко други, него, можда, на жалост, и ми сами сами.

Питање. Чуо сам да и у Војводини има неких младића Будиста. Прича се да су сазнали нешто што потиче 2000 година пре Христа, неки „печат Бога“, и да ће се он опет појавити на небу 2007. и да ће тада све вере да се уједине пошто је један Бог. Колико је то истинито, и да ли је то само нека пропаганда?

О. Радован Биговић. Таквих прича имате на стотине хиљада. Знате, чим људи немају Бога, траже нешто у замену за Бога. То је управо оно што и данашњи социолози кажу – да не постоји друштво које није религиозно. Питање је само: који је то тип религиозности? То је можда и најбољи доказ да човек тражи негде Бога. А

наравно може да почне да обожава неке фетише. Ето, тај печат, па онда неке може да буде наука, неке уметност, неке може да буде и кич, неке може да буде неко други. Питање је само: шта ће неко да изабере за најдубљи смисао живота, или за божанство? Кроз историју треба погледати шта све људи нису узимали као божанство! Како ми Хришћани знамо да је наш Бог истинит, а не неки други, и да је наш прави, а не неки други. Хришћани верују не у неког Бога којег они замишљају, него они верују у оног Бога који се њима представио, којег су они чули, видели, и могли су чак да га опипају. Јеванђелист јован нам каже: „Ми вам говоримо оно што смо чули, што смо видели, што руке наше опипаше!“ И, тако, у разговору са Муслиманима, Хришћани кажу: „Када се вама Алах показао?“ Никада. Зато се и каже да се Хришћанство темељи на откровењу, односно, то значи да оно верује у оног Бога који се појавио у историји, који се представио човеку. Неко је рекао: „Ако ми покажете какав вам је Бог, ја ћу вам одмах рећи какви сте ви“. Ја мислим да ту има дубоке истине. Хришћански Бог је Личност. Дакле, није ствар, није предмет, није космички демијург, није центар света. Он је личност. И зато и кажемо да је човек икона Божија – зато што је и човек непоновљива личност. И он треба да се управо реализује као личност. Ако Бог није Личност, ако није Тројица, ви не можете да говорите о љубави. Љубав увек подразумева однос најмање два бића. Какав би био тај бог да кажемо „Бог је љубав“, а он је јединка у математичком смислу? Онда не би могао ни да воли ни да мрзи, јер би био сам себи довољан. Уопште љубав подразумева однос, подразумева релацију, личност. То је, кажем, аргумент, односно то је хришћански Бог у којег Хришћани верују. Није то неки филозофски бог. Ви, рецимо, посматрате природу, и онда дођете обичним путем да мора да постоји неко биће које је свет ставило у поред. Али, тај бог је онда неки логички принцип, или космички демијург. Али, ми са тим богом не можемо да имамо никакав однос. И хиљаду других представа. Наравно, имате представе где је Бог све, а човек ништа. А мислим да је таква представа код нас доста укореењена, у нашем народу. Мислим да је то под утицајем Ислама, и да је то једна од највећих трагедија, да је то један од узрока зашто су се младе генерације, модерни људи побунили против Бога. „Нећу Бога који ме поништава, нећу Бога који ми гуши слободу, нећу Бога који ме не признаје!“ Млади данас, када размишљају о животу, они Цркву, па и Бога, доживљавају као претњу слободи својој. Отприлике: „Или ћу да будем слободан, или ћу да будем Хришћанин“. Испада да то двоје се потпуно искључују! Има хиљаду разлога зашто је тако. Људи не схватају да, у ствари, најбоља афирмација људске слободе, људске личности, људског достојанства, ако хоћете – људских права, јесте, управо, бити истинити Хришћанин. Страх од Бога: Бог је све, човек нема шта да тражи јер је само једна играчка; и свођење Хришћанства на рај и пакао; систем кажњавања; не смеш ово, не смеш оно... Па ће да каже: „Ма, ајде, мани ме више, пусти ме да живим мало докле може!“ А заборавља се да се покаже да је Бог љубав, наш Сапутник, наше друго „ја“. Питајте мајку да ли више воли оног сина који јој је добар, послушан, или оног који је пијандура, или ћерку итд. Љубав је изнад закона. То не значи да се она слаже са свим оним што он ради нити да то одобрава! Али, значи да она воли подједнако све. Или, рецимо, један младић се заљуби у једну девојку. Могу сви да говоре да је она најгора, да је курва, да је оваква, да је онаква... Она је за њега

најлепша на свету. И обртно. Зато и кажем да је Хришћански Бог, у ствари, Бог љубави.

Питање. Ако бисте могли да нам кажете нешто о екуменизму и учешћу Српске Православне Цркве у томе.

О. Радован Биговић. Данас се говори о екуменизму и говори се о интеррелигијском дијалогу. То су две различите ствари. Екуменизам је настао негде у 19. веку, и то је појава дијалога између западних и источних Хришћана, дакле између Римокатолика, Протестаната и Православних Хришћана. Интеррелигијски дијалог је дијалог Хришћана са другим нехришћанским религијама. Све Православне Цркве учествују у обе врсте дијалога. Ми мислимо да је то нова појава. Није то нова појава у историји Цркве уопште. Хришћани су одувек сматрали да је највећа трагедија што је дошло до тог раскола између западног и источног Хришћанства. И, од тада па до дана, у разним периодима, било је покушаја да дође до помирења, да се воспостави јединство хришћанског света. И, на жалост, најчешће због политичких разлога, није дошло до тога. И, онда, како су векови пролазили, отуђење је бивало све веће, било је разних непријатељстава (имате Крсташке ратове, и много шта друго), непознавања и међусобног удаљавања. Тако да су, после 10 векова практично, то постала два отуђена и непријатељска света. И у овом периоду је нешто интензивнија та сарадња, разговор. Надамо се да једног дана, ако то буде Божија воља, ће доћи до јединства хришћанског света. Дакле, у томе наша Црква учествује. Готово свакодневно се одржавају разне конференције. Ту иду званични представници Цркве које шаље Свети Архијерејски Синод. Код необавештених с правом постоји једна бојазан, један страх. Наиме, они често мисле да тај екуменизам води томе да се Православни одрекну свог идентитета. Међутим, то никоме од Православних не пада на памет. Православни, као разлог зашто учествују у екуменском покрету наводе следеће: прво, желе да упознају западне Хришћане; и друго, да се и они представе њима. Јер, кад бисте само чули западне научнике, а да не говорим о обичном свету, какве имају представе о Балкану, о Православљу. Ми бисмо се запрепастили. Скоро сам слушао предавање једног католичког теолога управо на ту тему: „Представе западних интелектуалаца о Православним Хришћанима“. Западни човек Источно Хришћанство, Православље, па самим тим и Балкан, он није уопште доживљавао као нешто што припада европској цивилизацији! Они су европску цивилизацију поистоветили са оним светом који покривају римокатолици и протестанти. Ово је за њих био далеки оријент, деспотизам, примитивизам, нешто што не прихвата апсолутно хришћанску цивилизацију. И то је практично било до 20. века. Тада се догодила руска револуција, па су многи православни избегли и нашли уточиште на западу, и тамо су се формирали православни центри, тамо су радили можда и најпознатији православни теолози 20. века, и управо тај дијалог је допринео да западни свет упозна православље. И то је дало неке резултате који нама изгледају безначајни, али су суштински страшни важни и битни. Римокатолици су православне називали шизматичима. Ми смо за њих били секта, најједноставније речено. Као што су ови у Црној Гори за нас. Негде 70. година прошлог века, на Другом ватиканском концилу, су констатовали да је Православна Црква – пуна Црква, и да они признају све Свете Тајне Православне Цркве. И да један западни католички Хришћанин, уколико нема католичког свештеника може у Православној

Цркви да прихвата и да прима све Свете Тајне. Зато се тај Други ватинакски концил називао револуционарним. Зато за њих није више никакав проблем бити са Православним, јер они православне признају као Цркву. Код нас није тако, јер ми немамо један Васељенски Сабор, не можемо да га сазовемо, и немамо један јединствени став на нивоу целе Православне Цркве, да кажемо шта су за нас римокатолици, протестанти, под којим условима и у којој мери ми можемо да имамо јединство са њима. Још увек, што је најтрагичније, наравно, не постоји могућност заједничког служења Литургије. И то је фундаментална разлика. Ако би постојала могућност заједничког служења Литургије, онда би то био знак васпостављања јединства Цркве. Али, остаје нека нада да се Хришћани једног дана измире, и то би био спас за целу Европу. Друго, нико од Православних не захтева да се они у том екуменском покрету одрекну идентитета. Разговарао сам са нашим који су били на западу, нпр. са владиком Лаврентијем, са покојним владиком Савом, са студентима који су на западу студирали, и римокатоличким и протестантским универзитетима: да ли је некад неко директно или индиректно то тражио? Никада никоме није пало на памет да тражи да се одрекну православља. Православље је по својој природи управо дијалог. И не само да водимо само дијалог са католицима и протестантима, него и са Исламом, Јеврејством, са научницима, и са свим мислиоцима своје епохе. Па, шта су радили Хришћани првих векова, него водили дијалог са грчко-римским светом? Са грчком филозофијом, са римском правном и поитичком мишљу. И не само да су водили празан дијалог, него је то био стваралачки дијалог. Црква је све оно што је било добро применила и усвојила, нпр. из римског права и римских институција. Хришћанима је потребна наука, а ја исто мислим и да је потребна научницима вера. јер искуство показује да знање без вере може да буде сурово, али и да вера без науке може да буде стихијска, може да буде слепа. И, отуда, није наша дилема: или вера или наука; него: и наука и вера, и знање и вера.

О. Драгољуб Ракић. Ја бих да се захвалим професору Биговићу и свима присутнима, уз наду да ово неће бити крај, да ћемо се окупљати макар једном месечно, и то у Црквеној сали, и уз веће присуство. И надам се да ћемо изаћи одавде са много мање зла у себи, са много мање жеље за насиљем.